

Informatiekaart 2

Mantelzorg in de Wmo 2015

In de vernieuwde Wmo staan participatie en zelfredzaamheid centraal. Nederland wordt steeds meer een participatiemaatschappij: de rol van de overheid in zorg en ondersteuning wordt kleiner, burgers gaan meer voor zichzelf en voor elkaar zorgen. Het beroep op zorg uit de eigen omgeving wordt groter, de druk op mantelzorg neemt toe.

Gemeenten aan zet

De Wmo 2015 bepaalt dat gemeenten vanaf 2015 verantwoordelijk zijn voor delen van de langdurende zorg. Tegelijkertijd wordt meer verwacht van de mantelzorger en het sociale netwerk. Dit vraagt om goede ondersteuning en samenwerking. Gemeenten zijn daarvoor verantwoordelijk met algemene én maatwerkvoorzieningen¹. Dit betreft alle mantelzorgers van cliënten die in de gemeente wonen en geen gebruik maken van de langdurige zorg. De Wmo bepaalt ook dat gemeenten in hun verordening moeten vastleggen op welke wijze het college van B & W zorgt voor een jaarlijkse blijk van waardering voor mantelzorgers.

In de praktijk blijkt dat mantelzorgers overbelast kunnen raken en goede ondersteuning nodig hebben. Hiervoor heeft staatssecretaris Van Rijn (VWS) beleid geformuleerd in zijn brief 'Versterken, Verlichten en Verbinden'.

Een citaat uit de brief 'Versterken, Verlichten en Verbinden':

"De kern van mijn beleid is dat ik de informele ondersteuning en zorg wil versterken, verlichten en verbinden. Versterken, omdat de positie van informele ondersteuning en zorg goed moet worden verankerd in de nieuwe Wmo en de kern-AWBZ. Verlichten, omdat juist vanwege de grote waarde van het geven van hulp en ondersteuning mantelzorgers en vrijwilligers ondersteuning verdienen. Verbinden, omdat de samenwerking tussen mantelzorgers, vrijwilligers, professionele zorg en de mensen die zorg en ondersteuning nodig hebben, beter kan en moet."

¹ In opdracht van het ministerie van VWS zijn de Toekomstagenda Informele zorg en de nieuwe Basisfuncties mantelzorgondersteuning ontwikkeld. Deze komen binnenkort beschikbaar via de website www.invoeringwmo.nl.

Incidenteel en structureel geld voor integrale aanpak

Gemeenten ontvangen in 2015 tussen de 60 en 70 miljoen euro voor mantelzorg, oplopend naar 100 miljoen in de daarop volgende jaren. In deze bedragen is vanaf 2015 11 miljoen euro aan extra middelen meegenomen die gemeenten structureel krijgen als uitvloeisel van het begrotingsakkoord.

Via een decentralisatie-uitkering is intussen 6 miljoen euro overgemaakt aan gemeenten via de zogeheten Meicirculaire. Dit bedrag is bestemd voor gemeenten die in 2014 activiteiten ontwikkelen om de mantelzorgondersteuning naar een hoger niveau te tillen zodat zij integraal maatwerk kunnen leveren als de vernieuwde Wmo in werking treedt.

Het is bedoeling dat met het geld een merkbare verbetering van de ondersteuning van de individuele mantelzorger in de gemeente wordt gerealiseerd. Gemeenten kunnen hierbij - rekening houdend met de lokale situatie - hun eigen prioriteiten stellen. Het is belangrijk dat zij dit doen in overleg met organisaties van en voor cliënten en hun mantelzorgers.

Vrijheid én verplichting

Gemeenten hebben een grote vrijheid bij het vormgeven van hun beleid voor het sociale domein. Wel zijn ze verplicht om op 1 november 2014 het beleidsplan en de verordening Wmo 2015 te hebben vastgesteld. Een modelverordening van de VNG helpt gemeenten daarbij op weg. Sommige gemeenten nemen deze verordening over, andere gebruiken de modelverordening als input voor het eigen beleid. Gemeenten zijn verplicht hierover inspraak te organiseren.

Maatwerk voor cliënt en mantelzorger

De mogelijkheden van de cliënt en de mantelzorger zijn het uitgangspunt in de Wmo. In het gesprek 'aan de keukentafel' wordt niet alleen bekeken wat de mantelzorger kan bijdragen aan de zorg, maar ook de mogelijkheden en grenzen aan de belastbaarheid van mantelzorgers en hun ondersteuningsbehoefte. Bijvoorbeeld door de cliënt huishoudelijke hulp te bieden als dat de mantelzorger verlicht. Mantelzorgers die zelf onvoldoende zelfredzaam zijn kunnen ondersteuning (een maatwerkvoorziening) van de gemeente krijgen. De gemeente dient integraal te kijken naar de situatie van de cliënt, de mantelzorger en de sociale context.

Verbeteren samenwerking formele en informele zorg

Gemeenten moeten zich inspannen om de positie van mantelzorgers te versterken en de samenwerking tussen professionele hulpverleners en mantelzorgers te verbeteren. Gemeenten kunnen vanuit hun regiefunctie lokale zorgaanbieders aansporen om mantelzorgers als gelijkwaardige partners bij de zorg te betrekken. Naast betrokkenheid bij het keukentafelgesprek en de zorgplanbespreking kan mantelzorg ook een formele positie krijgen binnen sociale wijkteams.

Zorgprofessionals hebben de taak om (dreigende) overbelasting van mantelzorgers te signaleren en hun zorgtaken af te stemmen op de zorg die mantelzorgers geven.

Informatiekaart 2: Mantelzorg in de Wmo 2015

In [informatiekaart 4](#) gaan we nader in op de samenwerking tussen formele en informele zorg, hoe zorgprofessionals kunnen samenwerken met mantelzorgers en hoe gemeenten dit kunnen bevorderen.

Aandacht voor de mantelzorg voor, tijdens en na het keukentafelgesprek

Randvoorwaarden voor het keukentafelgesprek

- Voer het gesprek zo mogelijk bij cliënt en mantelzorgers thuis zodat een totaalbeeld van betrokkene en zijn situatie ontstaat.
- De gespreksvoerder is onafhankelijk en heeft mandaat om snel ondersteuning in te zetten. Ook na het keukentafelgesprek blijft er één aanspreekpunt.
- Informeer hulpvragers en mantelzorgers over rechten, plichten en mogelijkheden.
- Gemeenten stellen dat de regie bij de hulpvrager en zijn omgeving moet liggen. Dat betekent dat zij kennis moeten hebben over deze rol.

Tijdens het keukentafelgesprek

- De hulpvrager en de mantelzorgers staan centraal in het keukentafelgesprek. Dit betekent dat de formele zorg moet aansluiten op de informele zorg en niet andersom. En dat de mantelzorgers een gelijkwaardige gesprekspartner is.
- Benader de vraag integraal: door de cliënt in zijn sociale context te bekijken kan maatwerk worden geleverd voor het hele systeem.
- Zorg ervoor dat de keuzevrijheid is gewaarborgd. Cliënten en mantelzorgers moeten binnen de mogelijkheden zelf kunnen kiezen welke hulp ze willen ontvangen.
- Houd in het keukentafelgesprek rekening met het dagelijks leven van de mantelzorgers.

Uitkomsten van het keukentafelgesprek

- Evenwicht tussen de (flexibele) inzet van formele en informele zorg geeft hulpvrager en mantelzorgers houvast. De hulpvraag van zowel de hulpvrager als de mantelzorgers is dynamisch. Het ziektebeeld kan veranderen, net als de grenzen van de mantelzorgers.
- Eenduidige, heldere afspraken over de inzet van formele zorg en informele zorg zijn goed vastgelegd. Signalen - bijvoorbeeld van overbelasting - zijn tijdig opgevangen. Zo wordt voorkomen dat problemen escaleren.

Mantelzorg ondersteunen

In de nieuwe Wmo staat dat gemeenten aandacht moeten besteden aan de manier waarop mantelzorgers en vrijwilligers ondersteund worden. Bij de vormgeving daarvan worden lokale vrijwilligers- en mantelzorgorganisaties betrokken. Denk bijvoorbeeld aan algemene maatregelen zoals het organiseren van scholing, informatie en advies, lotgenotencontact voor mantelzorgers, een mantelzorgsteunpunt, een mantelzorgmakelaar en het subsidiëren van vrijwillige zorgorganisaties. In [informatiekaart 5](#) gaan we nader in op de mogelijkheden van mantelzorgondersteuning.

Ook respijtzorg is opgenomen in de Wmo 2015, bijvoorbeeld kortdurend verblijf in een zorghotel of dagopvang om de mantelzorgers tijdelijk te ontlasten. Maar ook (tijdelijke) mantelzorgwoningen behoren tot de mogelijkheden. Het de bedoeling dat gemeenten mantelzorgers kunnen vrijstellen van de plicht tot tegenprestatie bij het ontvangen van een uitkering op bijstandsniveau (Wwb / Participatiewet).

Waarderen van mantelzorg

Mantelzorgers geven aan dat zij waardering voor hun mantelzorgtaken belangrijk vinden. Zij vinden het belangrijk er- en herkend te worden. Zij denken dan vooral aan een vaste vergoeding per jaar. Zij maken immers vaak extra (reis- en telefoon)kosten voor de mantelzorg die zij verlenen: gemiddeld zo'n € 1.100 per jaar.

Iedere gemeente kan in de Wmo-verordening bepalen op welke manier zij mantelzorgers jaarlijks waarderen: de opvolger van het huidige mantelzorgcompliment. Dat hoeft niet altijd een financiële vergoeding te zijn. Gemeenten kunnen bijvoorbeeld inzetten op preventie van overbelasting of op innoverende manieren van ondersteunen. Maar ook een verwendag of een mantelzorglunchroom voor lotgenotencontact behoort tot de mogelijkheden. Mantelzorgers komen in aanmerking voor een waardering van de gemeente waar de cliënt woont. Dit hoeft niet altijd de gemeente te zijn waar zij zelf wonen.

De wijze van de waardering is een belangrijk inspraakthema bij het vaststellen van de verordening. In de Wmo 2015 staat dat gemeenten het thema moeten bespreken met hun ingezetenen, de cliënten en hun vertegenwoordigers.

Aandachtspunten uit de AVI-handreiking over de modelverordening

- Mantelzorgers moeten de mogelijkheid hebben zelf een keuze te maken voor de soort waardering, inclusief waardering in de vorm van een geldbedrag.
- Cliënten zijn personen die gebruik maken van een algemene voorziening, maatwerkvoorziening of pgb door of namens wie een melding is gedaan. Het gaat dus ook om mantelzorgers van cliënten die een hulpvraag hebben gemeld.
- Het valt aan te bevelen in de verordening te regelen ook mantelzorgers van burgers die niet bij de Wmo bekend zijn tot de doelgroep te rekenen, bijvoorbeeld via de Wet langdurige zorg en Jeugdhulp.

Versoepeling regels mantelzorgwoning

Mantelzorgwoningen zijn bedoeld voor de mantelzorger(s) of voor de persoon die zorg nodig heeft. Ze worden bijvoorbeeld in de tuin van een andere woning geplaatst. Zo kunnen kinderen bijvoorbeeld gemakkelijker voor hun vader of moeder zorgen. De overheid overweegt de regels te versoepelen zodat het mogelijk wordt mantelzorgwoningen zonder vergunning aan te bouwen of op hetzelfde kavel neer te zetten. De bouw van een mantelzorgwoning wordt dan vergelijkbaar met de bouw van een garage of een tuinhuis. Dit staat in Beleidsbrief Langer zelfstandig wonen van 4 juni 2014. Deze nieuwe regels zijn hard nodig. Nog veel te vaak worden mensen geconfronteerd met procedures die maanden en soms zelfs jarenlang duren. Naast deze landelijke verruiming voor het plaatsen van mantelzorgwoningen kunnen gemeenten zelf de mogelijkheden voor (het vergunningenvrij) plaatsen in hun bestemmingsplannen vergroten. Zo kunnen zij lokaal maatwerk leveren. Dit besluit treedt waarschijnlijk in oktober 2014 in werking, maar ook nu al kunnen gemeenten meer ruimte creëren voor mantelzorgwoningen in hun bestemmingsplan.

Dag van de Mantelzorg: 10 november

De Dag van de Mantelzorg is een jaarlijks evenement georganiseerd door Mezzo om mantelzorgers erkenning te geven voor hun waardevolle werk. Welzijnsorganisaties, zorginstellingen, gemeenten, kerken, verenigingen en werkgevers in heel Nederland organiseren diverse activiteiten voor mantelzorgers. Elk jaar is er een ander thema. Het thema van 2014: Allemaal Verhalen!

Doelen van de Dag van de Mantelzorg:

- mantelzorgers zichtbaar maken
- mantelzorg uit de taboesfeer halen
- wat leuks beleven met elkaar
- lotgenotencontact
- erkenning
- aandacht voor de mens achter de mantelzorger.

Gemeenten kunnen gebruik maken van de ervaringen en de gratis materialen, werkvormen en campagnemateriaal van Mezzo: http://www.mezzo.nl/dvdm14_campagnemateriaal

Mantelzorg niet verplichten maar verlichten

“Als we erin slagen om de passende ondersteuning dusdanig vorm te geven dat we meer rekening houden met de positie van mantelzorg, dan zijn we misschien ook in staat om een beter passend aanbod te doen”, zei staatssecretaris Van Rijn (VWS) tijdens het Wmo-debat in de Eerste Kamer.

Hij benadrukte dat mantelzorg niet verplicht wordt, maar dat de Wmo 2015 er juist toe moet leiden dat de gemeente in de lokale context meer rekening kan houden met mantelzorgers. “Het is goed als in het gesprek met de cliënt niet alleen naar de cliënt wordt gekeken, maar ook naar de mantelzorger. Op die manier kan, door rekening te houden met de positie van de mantelzorger, tot een betere en passende zorg en ondersteuning gekomen worden.”

Zes tips voor Wmo-raden en belangenbehartigers

1. De reikwijdte van de mantelzorg

Wijs erop dat de gemeente dient te handelen in geest van nieuwe Wmo. De ondersteuning moet aansluiten bij behoeften en mogelijkheden van cliënten en mantelzorgers. Zie ook de tips voor het keukentafelgesprek in deze informatiekaart.

2. Mantelzorg is niet verplicht

Wijs de gemeente erop dat de Wmo 2015 hulp door kinderen, vrienden of burenen niet verplicht stelt. Ze zijn nooit verplicht om te helpen. Gemeenten mogen wel onderzoeken of het sociale netwerk de cliënt kan helpen. In haar aanbod kan de gemeente daar dan rekening mee houden. In het gesprek met de cliënt moet de gemeente ook vragen of de mantelzorger hulp nodig heeft bij het uitvoeren van zijn taken.

Informatiekaart 2: Mantelzorg in de Wmo 2015

3. Betrek mantelzorgers bij beleid

Mantelzorgers moeten betrokken worden bij participatiebeleid dat hen aangaat. Hun stem in de beleidsvorming moet gewaarborgd worden.

4. Samenspel formele en informele zorg

Benadruk bij gemeenten dat zij in hun kwaliteitseisen voor (zorg)aanbieders het belang van een goede afstemming tussen formele en informele zorg opnemen.

5. Keukentafelgesprek

Wijs gemeenten op het belang in de verordening op te nemen dat zij in het keukentafelgesprek ook de mogelijkheden en de grenzen onderzoeken van de belastbaarheid van mantelzorgers en hun ondersteuningsbehoefte.

6. Waardering

Mantelzorgers moeten zelf een keuze kunnen maken voor het soort waardering, inclusief de mogelijkheid van een geldbedrag. Benadruk bij gemeenten dat het belangrijk is de waardering van mantelzorgers op deze manier op te nemen in de verordening.

Verder lezen

- Aandacht voor iedereen (2014). *De concept Wmo-modelverordening. Aandachtspunten vanuit cliënt- en burgerperspectief.*
<http://www.aandachtvooriedereen.nl/nieuws-van-avi/handreiking-wmo-verordening-4048.html>
- Mezzo (2014). *Advies modelverordening Wmo 2015:*
http://www.mezzo.nl/webwinkel/mezzo_advies_modelverordening_wmo_2015/9320
- Mezzo (2014). *Het keukentafelgesprek, visie en uitgangspunten:*
http://www.mezzo.nl/webwinkel/het_keukentafelgesprek_visie_en_uitgangspunten/9277
- Mezzo (2014). *Waardering mantelzorg door gemeenten:*
http://www.mezzo.nl/webwinkel/waardering_mantelzorg_door_gemeenten/9258
- Transitiebureau Wmo (2014). *Informatiekaart Mantelzorgwaardering:*
<https://www.vng.nl/files/vng/publicaties/2014/20140709-informatiekaart-mantelzorgwaardering.pdf>

Aandacht voor iedereen

Het programma Aandacht voor iedereen is opgezet om Wmo-raden en belangenbehartigers te informeren over de transitie AWBZ-Wmo zodat zij hun adviesrol beter kunnen vervullen als de gemeenten hun beleid ontwikkelen. Dit kennisdossier is samengesteld door Yvonne de Jong en Inge Redeker (Vilans) in samenwerking met Nienke van der Veen (Aandacht voor iedereen) en Wietske Oegema (Mezzo).

Aandacht voor iedereen

Postbus 1038, 3500 BA Utrecht, T 030 291 6622

secretariaattransitie1@iederin.nl, www.aandachtvooriedereen.nl